

سنجش نگرانی‌های زیست‌محیطی روستاییان شهرستان مریوان

هیمن یزدانی^۱، علی شمس^۲

چکیده

روستاها با توجه به نقش مهمشان در نظام تولید و اشتغال کشور، گستردگی جغرافیایی و دارا بودن جمعیت قابل توجه (در حدود ۲۸ میلیون نفر) نقش مهمی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارند. توسعه پایدار روستایی نیازمند توجه همزمان به همه جنبه‌های آن و از جمله مسائل محیط زیستی است. هرگونه برنامه‌ریزی در زمینه محیط‌زیست روستایی نیازمند شناخت اولیه دیدگاه روستاییان در این خصوص می‌باشد که تحقیق توصیفی پیمایشی حاضر باهدف سنجش نگرانی‌های محیط زیستی روستایی انجام شد. جامعه آماری، کلیه خانوارهای روستایی شهرستان مریوان بودند ($N=11228$)، که با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ای برابر با ۲۵۰ نفر محاسبه و از طریق روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای تصادفی انتخاب و مورد مطالعه واقع شدند. روایی پرسشنامه از طریق کارشناسان مرتبط تأیید و با انجام مطالعه مقدماتی پایایی آن بدست آمد. داده‌ها پس از پردازش در Excel از طریق نرم‌افزار SPSS۲۰ تحلیل شدند. نتایج تحقیق نشان داد که کاهش منابع آبی زیرزمینی، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و از بین رفتن جنگل‌ها و مراتع و افزایش بیابان‌زایی دو نگرانی عمده روستاییان می‌باشند. به‌طور کلی ۸۷/۶ درصد روستاییان نگرانی زیادی در خصوص مسائل محیط زیستی روستا داشتند.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار روستایی، اقتصاد مقاومتی، محیط‌زیست، نگرانی زیست‌محیطی، مریوان.

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی دانشگاه زنجان

^۲ استادیار ترویج کشاورزی و توسعه روستایی دانشگاه زنجان

مقدمه

محیط زیست را می توان شامل طبیعت و فضاهای انسان ساخته دانست (حاتمی نژاد و مجاهدی، ۱۳۸۵) که محل زندگی و تأمین کننده اصلی ترین نیازهای انسان بوده (کمالی مهاجر و فراهانی، ۱۳۹۱) و زیستگاهی برای توسعه و بهبود کیفیت زندگی ما محسوب می شود (Gulgun et al., ۲۰۰۸). محیط زیست را می توان در دو دسته طبقه بندی کرد: (۱) محیط زیست طبیعی؛ به آن بخشی از محیط زیست که انسان در تشکیل آن نقشی نداشته و شامل جنگل، مراتع، کوهها، دشتها و غیره می شود و (۲) محیط زیست انسانی؛ آن بخشی که توسط انسان ساخته شده است تقسیم می کنند (خسروانی و همکاران، ۱۳۹۲). افزایش مشکلات زیست محیطی در جهان، باعث شده است تا طی نیم قرن گذشته اهمیت بحث در مورد محیط زیست و مسائل زیست محیطی افزایش یابد (Budak., ۲۰۰۵). بسیاری از تهدیدات علیه جوامع بشری، از مسائل زیست محیطی سرچشمه می گیرند (Quimbata et al., ۲۰۰۵). هرچند این تهدیدات صرفاً تهدیداتی طبیعی جلوه می کنند، اما در عمل امنیت جامعه و در نتیجه امنیت ملی کشورهای محل وقوع را تحت تأثیر قرار داده و گاهی آثار و تبعات بسیار بیشتری از جنگها را به همراه دارند (لطفی و همکاران، ۱۳۹۰). پیش بینی افزایش جمعیت جهان به ۸ میلیارد و ۹۰۹ میلیون نفر تا سال ۲۰۵۰ میلادی توسط دفتر آمار سازمان ملل و هجوم این خیل عظیم به منابع طبیعی مشکلات زیادی را به وجود خواهد آورد و یکی از مهم ترین نگرانی های انسانها در قرن ۲۱ مسائل محیط زیستی خواهد بود (فروتن کیا و همکاران، ۱۳۹۰) و با افزایش بحران های زیست محیطی احتمال دارد که امنیت زندگی انسانها را نیز به خطر اندازد (Safari et al., ۲۰۱۴).

با نگاه به وضعیت محیط زیست در روستاهای جهان در دو دهه ی گذشته قابل ذکر است که نه فقط اثرات مخرب انسانی بر محیط زیست کاهش نیافته بلکه باعث بروز مسائل حادثی نیز شده است (رحمتی، ۱۳۹۱). در حال حاضر مشکلات مهمی از قبیل افزایش مصرف گرایشی در روستاها، توسعه گردشگری، تخریب و آلودگی خاک در اثر استفاده بی رویه از نهاده های شیمیایی، آلودگی منابع آبی، نبود سیستم بهداشتی دفن زباله و فاضلاب (عزمی و لنگرودی، ۱۳۸۹)، آلودگی نهرها، دریاچه ها و مناطق ساحلی، ایجاد چشم انداز نامطلوب و بویی نامطبوع و آلوده شدن ماهی ها به عنوان تغذیه شهروندان (عنابستانی، ۱۳۸۸)، بهره برداری مفرط و غیراصولی از منابع طبیعی به دلیل افزایش بی رویه جمعیت و نیاز روزافزون به غذا و منابع جدید انرژی (رشوند و مصفايي، ۱۳۹۲) و روند سریع تغییر کاربری اراضی کشاورزی (احمد پور و علوی، ۱۳۹۳) در روستاهای کشور کمابیش وجود دارد.

منظور از حفاظت محیط زیست روستاها، عدم بهره گیری از منابع نیست، بلکه فرایند استفاده بهینه از منابع موجود بر طبق مؤلفه های اصلی توسعه پایدار یعنی برآورد نیازهای نسل کنونی و حفظ توان برای پاسخگویی به نیازهای نسل آتی است (خسروانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ رحمتی، ۱۳۹۱). از این رو رسیدن به توسعه پایدار روستایی نیز بدون در نظر گرفتن مسائل محیط زیستی امکان پذیر نخواهد بود (جوان و همکاران، ۱۳۹۰) و باید در نظر داشت که محیط زیست در شکل گیری و پرورش انسانها نقش تعیین کننده ای دارد، زیرا رشد و نمو طبیعی انسان بدون محرک های زیست محیطی صورت نمی گیرد (Burton., ۲۰۱۴). تقریباً سه دهه از آغاز انقلاب زیست محیطی می گذرد، تا این زمان، توسعه فقط با معیارهای اقتصادی سنجیده می شد و در تمامی پروژه های توسعه، دیدگاه اقتصادی و ایجاد درآمد مدنظر بود (ذاکریان و همکاران، ۱۳۹۲؛ کمالی فراهانی و مهاجر، ۱۳۹۱). پس از گسترش مسائل زیست محیطی در جهان، مباحث توسعه پایدار مطرح گردید، توسعه پایدار همپای زندگی بهتر تلقی می شود و جوامع نسبت به گذشته از آن بیشتر بهره مند می شوند (تولایی و همکاران، ۱۳۹۱). توسعه پایدار امروزه به عنوان هدف آرمانی کلیه جوامع درآمده است، چراکه حذف شکاف کنونی میان دو دنیای توسعه یافته و در حال توسعه بدون پایداری فرایند توسعه امکان پذیر نیست (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹).

اصطلاح توسعه پایدار بیانگر به کارگیری آموزه های اکولوژی در فرآیندهای اقتصادی است و اصولاً توسعه پایدار برای رسیدن به سیاستی مطلوب باید به گونه ای باشد که به ازای یک نرخ رشد درآمد سرانه واقعی، از تخریب ذخایر سرمایه طبیعی جلوگیری کند (بلوچی و خراسانی، ۱۳۹۲؛ سلیمانی هارونی و همکاران، ۱۳۸۹). سازمان ملل متحد توسعه پایدار را توسعه ای می داند که از نظر اقتصادی پویا، از نظر محیط زیست غیر مخرب، از نظر اجتماعی عادلانه، و از نظر فناوری متناسب باشد. یعنی ایجاد فضای اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی ای که تضمین کننده کیفیت مطلوب زیستی باشد (جعفری منش و همکاران، ۱۳۹۲). بنابراین، توسعه پایدار به معنای مدیریت و برنامه ریزی استفاده از منابع طبیعی، انسانی و اقتصادی در کنار حفاظت از محیط زیست است (محمدی آشنایی و همکاران، ۱۳۸۷). به عبارت دیگر معنای توسعه

پایدار سه موضوع مرتبط را معرفی می‌نماید که عبارت‌اند از: محیط‌زیست، جامعه و اقتصاد (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸؛ Milfont & Duckitt., ۲۰۱۰). بنابراین یکی از اصول حرکت به سوی توسعه پایدار توجه خاص به محیط‌زیست است. جامعه اگر خواهان توسعه‌ای پایدار است در گام نخست می‌بایست شناختی کامل از محیط‌زیست و منابع طبیعی خود به دست آورد (صالحی و قائمی اصل، ۱۳۹۲).

داشتن محیط‌زیست سالم یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه پایدار در دنیای امروز است. در اندیشه‌ی نوین توسعه پایدار، همه چیز در پیوند با بعد زیست‌محیطی توسعه مدنظر قرار می‌گیرد (نامداری و نجفیان، ۱۳۹۱؛ عبداللهی و رضوانی فر، ۱۳۹۱). زیرا محیط‌زیست سرمایه‌ای است که نه فقط به نسل حاضر، بلکه به تمامی نسل‌های آینده کشور تعلق دارد. به طوری که جنگل‌ها و مراتع در هر کشور، تکیه‌گاهی است برای توسعه اقتصادی-اجتماعی، مخزنی برای ذخیره‌سازی آب، بستری برای رونق کشاورزی، زیستگاهی برای گونه‌های گیاهی و جانوری، منبعی برای تولید اکسیژن، وسیله‌ای برای تثبیت خاک، عنصری برای پالایش آلودگی هوا و غیره به شمار می‌آید (بلوچی و خراسانی، ۱۳۹۲؛ صالحی و قائمی اصل، ۱۳۹۲).

محیط‌زیست بستر زندگی و حیات بشری است. تمامی نمودهای خارجی افعال انسانی و بروز همه استعدادهای بشری و به تبع آن عینیت‌بخشی به حقوق و خواسته‌ها در محیط پیرامونی انسان معنا می‌یابد. بنابراین محیط‌زیست بالاتر از یک محیط جغرافیایی بوده و هرگونه خدشه بر آن، حقوق انسانی را دچار مخاطره خواهد کرد (تولایی و همکاران، ۱۳۹۱؛ عبداللهی و رضوانی فر، ۱۳۹۱). داشتن محیط‌زیست سالم، نه تنها جزئی از حق حیات، بلکه مقدم بر آن است. چنانچه به محیط‌زیست توجه نشود، نه تنها توسعه اقتصادی حاصل نخواهد آمد، بلکه گرفتاری‌های زیادی به بار می‌آید که گاهی منافع حاصله از یک فعالیت صنعتی برای جامعه، در درازمدت کلاً در راه جبران خسارت وارده از آن منافع صرف خواهد گردید (جعفری‌منش و همکاران، ۱۳۹۲).

اهمیت و ضرورت توسعه محیط‌زیست کشور بر کسی پوشیده نیست. اگر مقدار منابع کره زمین نامحدود بود و اگر جایگزین کردن این منابع هزینه‌ای نداشت، مشکلی وجود نداشت اما از آنجایی که منابع محدود هستند، انتخاب تبدیل به یک ضرورت می‌شود (شامحمودی، ۱۳۹۲).

اهمیت روستا و توسعه روستایی به دلایل متعددی قابل توجه است؛ از جمله اینکه در سال‌های اخیر بیشترین جمعیت انسانی در شهرها ساکن شده‌اند و با توجه به اینکه نیاز شهرنشینان وابستگی زیادی به فعالیت‌های روستایی دارد، توسعه و بقاء روستاها امری ضروری است (آئیز و مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۰). توسعه پایدار سرزمین در گرو پایداری نظام روستایی به‌عنوان زیر نظام تشکیل دهنده نظام سرزمین است (علیقلی زاده فیروزجایی و همکاران، ۱۳۸۹). پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقش مؤثری در توسعه منطقه‌ای و ملی داشته باشد و اگر در جریان پیشرفت و توسعه فضاهای روستایی وقفه‌ای ایجاد شود، آثار و پیامدهای آن نه تنها حوزه‌های روستایی، بلکه مناطق شهری و در نهایت کلیت سرزمین را دربر خواهد گرفت (جوان و همکاران، ۱۳۹۰). هدف اصلی توسعه روستایی باید توانا ساختن توده‌های جمعیت روستایی باشد که اکنون نمی‌توانند با تلاش خود نیازهای اساسی زندگی را برآورده کنند (ویسی و رشیدپور، ۱۳۸۲).

انسان در برخورد با محیط‌زیست شیوه معقولی را در پیش نگرفته و به بهره‌گیری ناپایدار از آن پرداخته است (تولایی و همکاران، ۱۳۹۱؛ Abdollahi & Shaik goodarzi et al., ۲۰۱۲). و لذا امروزه حفاظت از محیط‌زیست از مهم‌ترین مسائل در امور کشورها محسوب می‌شود (Farhadi., ۲۰۱۰).

روستاییان با توجه به گستره فعالیت‌هایشان بیشتر با محیط‌زیست در تعامل اند و فعالیت‌های کشاورزی و توسعه روستایی باید به گونه‌ای طراحی شوند که ضمن فراهم نمودن استفاده بهینه از منابع، تداوم حیات محیط‌زیست را نیز موجب شوند (Budak., ۲۰۰۵؛ Zmen et al., ۲۰۰۵).

فعالیت‌های انسان و تغییرات محیط‌زیست ارتباط مستقیمی باهم دارند (Brown & Khamphoukeo., ۲۰۱۰). یکی از راه‌های اجتناب از آسیب رساندن به محیط‌زیست، تغییر رفتار انسان‌ها به سمت رفتار محیط‌گرایانه است (Burton., ۲۰۱۴؛ Quimbata et al., ۲۰۰۵). بخش زیادی از رفتار توسط نگرش به محیط تعیین می‌شود. نگرش مجموعه‌ای از احساسات، تمایلات و عقاید یک فرد نسبت به یک پدیده زیست‌محیطی در زندگی است و یک قضاوت ارزشی شخصی از حفاظت از محیط‌زیست است (صالحی و امام قلی، ۱۳۹۱؛ Lee., ۲۰۰۸).

نگرش زیست‌محیطی عبارت است از تمایلاتی که به وسیله ارزشیابی از محیط‌زیست با درجاتی از علاقه یا بی‌علاقگی ابراز می‌شود (Hawcroft & Milfont., ۲۰۱۰؛ سلطانی و همکاران، ۱۳۹۰، محمدیان و بخشنده، ۱۳۹۳) و بر مسئولیت‌پذیری افراد به‌منزله مؤلفه‌ای مهم مبتنی است و زمانی که فرد از پیامد اقدامات خود آگاه باشد، احساس مسئولیت بیشتری می‌کند (Michel & Schultz., ۲۰۰۱؛ Moser., ۲۰۰۶). بسیاری بر این باور هستند که مشکلات زیست‌محیطی در ارزش‌ها و باورهای اجتماع ریشه دارد، به طوری که هر فرد در راه

حداکثر کردن سود خود، منابع را تخریب می‌کند (Milfont & Duckitt., ۲۰۱۰؛ Azucena et al., ۲۰۱۳). باورهای زیست‌محیطی به‌عنوان نظامی درباره رابطه بین انسان و محیط‌زیست، تعیین‌کننده رفتارهای حفاظتی هستند (Lee., ۲۰۰۸؛ عابدی سروستانی و همکاران، ۱۳۸۶). نگرانی زیست‌محیطی مقدمه‌ای برای تغییر رفتار است. محققین نگرانی زیست‌محیطی را ارزیابی یا نگرشی در خصوص حقایق رفتار فرد همراه با پیامدهایی برای محیط‌زیست برمی‌شمارند. شهرستان مریوان در غرب استان کردستان قرار دارد و دارای مناظر بی‌نظیری است. طبیعت متنوع با کوه‌های مرتفع، رودخانه‌های خروشان، پوشش جنگلی و وجود دریاچه زیبای زریوار در این شهر همه نشانگر اهمیت این منطقه از نظر زیست‌محیطی است. لذا تحقیق حاضر باهدف سنجش نگرانی‌های زیست‌محیطی روستاییان شهرستان مریوان انجام شد.

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ میزان کنترل از نوع میدانی و از نظر روش‌شناسی نیز از نوع توصیفی پیمایشی محسوب می‌شود. ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که در بردارنده بخشهای مختلف بود. روایی پرسشنامه از طریق کارشناسان مرتبط تأیید و پایایی آن از طریق مطالعات مقدماتی و آزمون آلفای کرونباخ به تأیید رسید. سطح نگرانی زیست‌محیطی روستاییان با استفاده از ۹ گویه و در قالب طیف شش سطحی از هیچ (۰) تا خیلی زیاد (۵) سنجیده شد. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه روستاییان شهرستان مریوان تشکیل می‌دادند که طبق سرشماری عمومی نفوس مسکن ۱۳۹۰ در حدود ۱۱۲۲۸ خانوار در مناطق روستایی این شهرستان و در ۱۳۸ روستای این شهرستان زندگی می‌کنند. با استفاده از فرمول کوکران ۲۵۰ خانوار روستایی به‌عنوان نمونه مشخص شد. جهت انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای تصادفی استفاده شد. در مرحله اول از بین ۶ دهستان، ۲ دهستان به‌صورت تصادفی انتخاب شدند و در مرحله بعد از داخل این دهستان‌ها ۱۵ روستا به‌صورت تصادفی انتخاب و از داخل هر روستا به روش تصادفی طبقه‌ای روستاییان مشخص و مورد مطالعه واقع شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها به‌صورت حضوری و مصاحبه با روستاییان بود. داده‌ها پس از پردازش در Excel از طریق نرم‌افزار SPSS۲۰ تحلیل شدند.

یافته‌ها و بحث

داده‌های این تحقیق از روستاییانی جمع‌آوری شد که همه مرد و سرپرست خانوار بودند و تنها در ۲/۴ درصد خانوارها به‌جای سرپرست خانوار از فرزند پسر بزرگتر داده‌ها جمع‌آوری شد. لذا ۹۷/۶ درصد آنان نیز متأهل بودند. میانگین سنی افراد مورد مطالعه در حدود ۴۵/۲۲ سال و کمینه و بیشینه آن به ترتیب ۲۱ و ۶۴ سال بود. بیشترین فراوانی (۵۹ درصد) مربوط به گروه سنی ۳۵-۵۰ سال بود. از نظر درآمد طبق اظهار خود روستاییان، ۵۲/۴ درصد آنها بین نیم تا یک میلیون درآمد ماهانه داشتند. متوسط تعداد افراد خانوار پاسخگویان بالای پنج نفر بود (۵/۳۲ نفر). از ۲۵۰ نفر مورد مطالعه، ۹۶/۸ درصد از آنها عضو هیچ نهادی نبودند. از نظر تحصیلات مشخص شد که ۲۱/۲ درصد افراد مورد مطالعه بیسواد، ۹/۲ درصد دارای سواد خواندن و نوشتن، ۳۸/۸ درصد ابتدایی، ۱۴/۴ درصد سیکل، ۱۱/۲ درصد دیپلم، ۴ درصد فوق‌دیپلم و ۱/۲ درصد آنها نیز دارای مدرک کارشناسی بودند. همان‌طور که ذکر شد نگرانی زیست‌محیطی پاسخگویان در قالب طیف لیکرت سنجیده شد که در جدول ۱ با استفاده از میانگین نسبت به رتبه‌بندی آنها اقدام شده است. از نظر پاسخگویان گویه "کاهش منابع آبی زیرزمینی، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها" با میانگین ۴/۲۲۴، در رتبه اول و گویه "از بین رفتن جنگل‌ها و مراتع و افزایش بیابان‌زایی" با میانگین ۴/۲۲۰، در رتبه دوم قرار دارند و در مقابل کمترین نگرانی را نسبت به وقوع زلزله با میانگین ۳/۶۳۲ داشتند. همچنان که از نتایج پیداست میانگین همه گویه‌ها بیشتر از متوسط طیف است و لذا نگرانی زیست‌محیطی روستاییان بیشتر از حد متوسط می‌باشد.

رتبه	نگرانی‌های زیست‌محیطی	میانگین	انحراف معیار
۱	کاهش منابع آبی زیرزمینی، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها	۴/۲۲۴	۰/۶۸۰
۲	از بین رفتن جنگل‌ها و مراتع و افزایش بیابان‌زایی	۴/۲۲۰	۰/۶۵۵
۳	از بین رفتن گونه‌های جانوری و گیاهی	۴/۲۱۶	۰/۶۵۹
۴	آلودگی آب‌های سطحی، زیرزمینی و دریاچه‌ها	۴/۲۰۴	۰/۶۲۱
۵	افزایش تولید زباله‌های خانگی	۴/۱۹۲	۰/۶۷۸
۶	آلودگی هوا (دی‌اکسید کربن، ریزگردها و موارد مرتبط)	۴/۱۸۰	۰/۶۸۹
۷	تغییر اقلیم، گرم شدن زمین و بروز خشک‌سالی	۴/۱۶۴	۰/۷۳۲
۸	افزایش زباله‌های صنعتی و پساب کارخانه‌ها	۴/۱۲۸	۰/۷۲۲
۹	زلزله	۳/۶۳۲	۰/۹۶۱

مقیاس: اصلاً=۰ خیلی کم=۱ کم=۲ متوسط=۳ زیاد=۴ خیلی زیاد=۵ منبع: یافته‌های تحقیق

ضمن جمع جبری نمرات تمامی گویه‌ها و لحاظ کردن کمترین (+) و بیشترین (۴۵) نمره حاصله، میزان نگرانی زیست‌محیطی روستاییان در سه سطح کدبندی مجدد شد. و نتایج نشان داد که ۸۷/۶ درصد از پاسخگویان در رابطه با مسائل زیست‌محیطی نگرانی زیادی دارند (جدول ۲).

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب سطح نگرانی زیست‌محیطی

میزان نگرانی زیست‌محیطی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی	سایر آماره‌ها
کم	۰	۰	۰	میانگین: ۳۷/۱۶
متوسط	۳۱	۱۲/۴	۱۲/۴	انحراف معیار: ۵/۳۹
زیاد	۲۱۹	۸۷/۶	۱۰۰	
کل	۲۵۰	۱۰۰		

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

تک‌تک افراد جامعه، چه به شکل فردی و چه به صورت جمعی با محیط اطراف خود تعامل دارند، اما انسان با نام پیشرفت، تعامل میان خود و طبیعت پیرامون را به هم ریخته است، در نتیجه باعث ایجاد مشکلاتی در ارتباط با محیط‌زیست شده و زندگی مردم را با چالش جدی مواجه کرده است. توجه به محیط‌زیست در تمامی بخش‌های کشور به خصوص محیط‌های روستایی از دو بعد بهره‌برداری و حفظ آن مورد تأکید است و مناطق روستایی به واسطه نزدیکی بیشتر به طبیعت و تأثیر و تأثر از آن از اهمیت دوچندانی برخوردار هستند که در صورت عدم توجه به محیط‌زیست روستاها معضلات این بخش به شهر نیز منتقل خواهد شد. در این ارتباط مفهوم توسعه پایدار با در نظر گرفتن بعد محیط‌زیستی در اهداف توسعه مطرح گردیده و حفاظت از محیط‌زیست روستایی و استفاده بهینه از آن یکی از اهداف مهم توسعه پایدار قلمداد شد که با توجه به چشم‌انداز بلندمدت توسعه، ادغام اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت در جهت حفظ منابع زیست‌محیطی ضروری بوده، از این رو رسیدن به توسعه پایدار روستایی نیز بدون در نظر گرفتن مسائل محیط‌زیستی امکان‌پذیر نخواهد بود. همچنان که از نتایج تحقیق مشخص شد اکثریت پاسخگویان در رابطه با مسائل و مشکلات زیست‌محیطی نگران بودند و مخاطرات از بین رفتن محیط‌زیست را درک کرده‌اند، در نتیجه می‌توان با برگزاری کلاس‌های آموزشی برای بالا بردن آگاهی‌های زیست‌محیطی و در کنار آن فراهم کردن امکانات لازم جهت ایجاد اشتغال برای مردم بومی منطقه، در جهت حفظ محیط‌زیست از تخریب گام برداشت. عامل اصلی شکل‌گیری مخاطرات زیست‌محیطی انسان است. افراد هر اجتماعی برحسب شرایط خاص اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی خود برخورد متفاوتی نسبت به

محیط زیست دارند. این رفتارها ممکن است مثبت و محیط گرایانه یا منفی و مخالف محیط زیست باشد. اگرچه بسیاری از افراد خود را طرفدار محیط زیست می دانند، اما بر اساس نگرش های مثبت خود، رفتارهای مثبت در جهت حفظ محیط زیست انجام نمی دهند. محیط زیست هر جامعه ای ثروت آن است و از ارکان جدایی ناپذیر زندگی انسان ها به شمار می رود. به همین دلیل حفاظت از این عرصه ها از وظایف مشترک دولت ها، تشکل های محلی و اقشار مردم جامعه است. مشکلات زیست محیطی مختلف باعث تهدید محیط زیست پایدار شده که از این میان گرم شدن زمین، آلودگی هوا، کمبود آب و از دست دادن تنوع زیستی ریشه در رفتار افراد دارد. امروزه خسارات ناشی از شیوه های زندگی روستاییان بر روی محیط زیست مورد توجه قرار گرفته که با جهت دهی روستاییان به سوی رفتارهای مسئولانه می توان از کاهش و تخریب منابع جلوگیری کرد؛ برای رسیدن به این هدف باید ابتدا بستر مناسب و مؤثر در شکل گیری این گونه رفتارها را فراهم کرد تا شاهد انجام رفتارهای زیست محیطی مسئولانه از سوی روستاییان بود. توسعه گردشگری به فضاهای روستایی که عناصر جذاب اقتصادی، محیطی و فرهنگی را دارا می باشند، موجب شده است تا این مناطق به عنوان یکی از مقاصد گردشگری تبدیل شوند. پیامدهای منفی ناشی از این نوع توسعه، ضرورت توسعه پایدار را مطرح نموده است و بر اساس رویکرد توسعه پایدار، ابعاد اجتماعی فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی به طور همزمان بررسی می شوند. از آنجاکه توانمندسازی روستایی از طریق ایجاد فعالیت های مکمل کشاورزی می تواند با افزایش درآمد خانوارهای روستایی، ایجاد اشتغال و تشویق تولید محصولات کشاورزی و صنایع دستی، به عنوان راهکاری برای بهبود رشد اقتصادی و اجتماعی در روستا باشد، می بایست در فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی مورد توجه قرار گیرد. برای بهره مندی نواحی روستایی ایران از منابع و پتانسیل های طبیعی و افول بخش کشاورزی در اقتصاد روستایی که افزایش مهاجرت های روستایی و کاهش کیفیت زندگی در روستا را به همراه دارد، می بایست در قالب چشم اندازی جامع و در رویکردی استراتژیک، به برنامه ریزی فرایند توسعه توریسم روستایی در ایران پرداخته شود.

فهرست منابع

- بلوچی، ع. و خراسانی، م. (۱۳۹۲). تحلیل نقش گردشگری در توسعه نواحی روستایی؛ مطالعه موردی: ناحیه گرگان، شهرستان نیک شهر. فصلنامه پژوهش های روستایی، دوره ۵، شماره ۳، صص ۷۸-۹۲.
- تولایی، س. و ریاحی، و. و افراخته، ح. و شعبانی، ا. (۱۳۹۱). بررسی توانمندی ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در بخش کهک استان قم. فصلنامه پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴، شماره ۴، صص ۹۲-۱۰۵.
- جعفری منش، ا. و شعبانعلی فمی، ح. و علم بیگی، ا. (۱۳۹۲). آلودگی محیط زیست و اثرات آن بر جامعه روستایی. سومین کنفرانس بین المللی برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست، ۵ آذرماه. تهران. دانشگاه تهران.
- جوان، ج. و علویزاده، س. و کرمانی، م. (۱۳۹۰). نقش متنوع سازی فعالیت های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سمیرم). جغرافیا (فصلنامه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)، دوره ۹، شماره ۲۹، صص ۴۳-۱۷.
- حاتمی نژاد، ح. و جاهدی، ف. (۱۳۸۸). جایگاه دانش زیست محیطی زنان در توسعه پایدار شهری. ماهنامه شهروستا، دوره ۹، شماره ۹۵، صص ۵۵-۵۰.
- خسروانی، ف. و پزشکی راد، غ. و فرهادیان، ه. (۱۳۹۲). ضرورت و اهمیت توجه به حفظ محیط زیست روستا و نقش آن در توسعه پایدار روستایی با تأکید بر مشارکت های مردمی. همایش ملی پژوهش های محیط زیست ایران، همدان دانشگاه شهید مفتح.
- ذاکریان، م. و موسوی، م. و باقری کشکولی، ع. (۱۳۹۲). مسائل زیست محیطی و توسعه پایدار شهرستان های استان یزد. جغرافیا (فصلنامه بین المللی انجمن جغرافیای ایران)، دوره ۱۱، شماره ۳۹، صص ۳۱۵-۲۹۲.
- رحمتی، ع. (۱۳۹۱). بررسی روند اثرات محیط زیستی در ایران چالش ها و راهکارها. مجله محیط زیست و توسعه، دوره ۳، شماره ۵، صص ۲۳-۱۵.
- رشوند، س. و مصفايي، ج. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر روند فشار جمعیت انسانی بر محیط زیست (مطالعه موردی: زیر حوضه شور قزوین). فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۲۵، صص ۴۱-۵۵.

- رضوانی، م. ر.، و اکبریان رونیزی، س.، و افتخاری، ع.، و بدری، س. (۱۳۹۱). تبیین شاخص‌های محک پایداری در ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلان‌شهرها (مطالعه موردی: نواحی روستایی پیرامون کلان‌شهر تهران). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۸۱، صص ۹۴-۶۹.
- رضوانی، م. ر.، و صفایی، ج. (۱۳۸۴). گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مورد: نواحی روستایی شمال تهران). پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۵۴، صص ۱۲۱-۱۰۹.
- سلطانی، ا.، و اربابی سرجو، ع.، و دهقانی خوزانی، ا.، و رضایی، م. (۱۳۹۰). نگرش دانش آموزان سوم راهنمایی شهر اصفهان نسبت به علم و فناوری، علوم مدرسه‌ای و محیط‌زیست. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، شماره ۳۰، صص ۸۳-۷۳.
- سلیمانی هارونی، خ.، و خسروی پور، ب.، و برادران، م.، و غنیان، م. (۱۳۸۹). نگرش ساکنان مناطق گردشگری روستایی نسبت به پیامدهای گردشگری روستایی. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی، ایران، دوره ۲، شماره ۴۱، صص ۲۱۸-۲۱۳.
- شامحمودی، ا. (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر ارزش‌گذاری اقتصادی محیط‌زیست و توسعه پایدار. مجموعه مقالات سومین کنفرانس بین‌المللی برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست، ۵ آذرماه ۱۳۹۲. دانشگاه تهران.
- صالحی، ص.، و امام‌قلی، ل. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست‌محیطی (مطالعه موردی: استان کردستان). مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۱۱۵-۹۰.
- صالحی، ص.، و قائمی اصل، ز. (۱۳۹۲). بررسی رابطه آموزش زیست‌محیطی و رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست مورد مطالعه: دانش آموزان دبیرستان‌های دخترانه شهر بابل. فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، دوره ۱، شماره ۳، صص ۷۹-۶۷.
- صالحی، ص.، و قدمی، م.، و همتی، ز. (۱۳۹۱). بررسی رفتارهای محیط‌زیستی در بین گردشگران ساحلی (مطالعه موردی: گردشگران ساحلی شهر بوشهر در ایام نوروز). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۱، شماره ۱، صص ۵۸-۳۵.
- عابدی سروستانی، ا.، و شاه‌ولی، م.، و محقق داماد، م. (۱۳۸۶). ماهیت و دیدگاه‌های زیست‌محیطی با تأکید بر دیدگاه اسلامی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۲، شماره ۲، صص ۷۲-۵۹.
- عبداللهی، م.، و رضوانی‌فر، م. (۱۳۹۱). نظام حقوقی ایران و مسئله سیاست‌گذاری زیست‌محیطی. فصلنامه راهبرد، دوره ۲۱، شماره ۶۴، صص ۲۴۸-۲۲۱.
- عزمی، آ.، و مطیعی لنگرودی، ح. (۱۳۹۰). مروری بر مشکلات زیست‌محیطی روستاهای ایران و راهکارهای حل این مشکلات. مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۳: ۱۱۵-۱۰۱.
- علیقلی زاده فیروزجایی، ن.، و قدمی، م.، و رمضان زاده لسبویی، م. (۱۳۸۹). نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی (نمونه مورد مطالعه: دهستان گلیجان، شهرستان تنکابن). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۱، صص ۴۸-۳۵.
- عنابستانی، ع. (۱۳۸۸). بررسی آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از سکونتگاه‌های روستایی. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۳.
- فروتن کیا، ش.، و پورترکان، م.، و حسین زاده، ع.، و حیدری، آ. (۱۳۹۰). بررسی نقش رسانه و خانواده در افزایش آگاهی زیست‌محیطی (مورد مطالعه: دانش آموزان مقطع پیش‌دانشگاهی شهر اهواز). پنجمین همایش ملی و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط‌زیست، ۳۰ آبان، دانشگاه تهران.
- کلانتری، خ.، و اسدی، ع.، و چوپچیان، ش. (۱۳۸۸). تدوین و اعتبارسنجی شاخص‌های توسعه پایدار مناطق روستایی. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۱، شماره ۲، صص ۸۶-۶۹.
- کمالی مهاجر، م.، و فراهانی، ب. (۱۳۹۱). فرهنگ زیست‌محیطی راهکاری جهت توسعه گردشگری پایدار. اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت‌گردی ایران زمین، دانشگاه آزاد واحد همدان.
- لطفی، ح.، و نامی، م.، و حسن‌پور، ج.، و بحیرایی، ح. (۱۳۹۰). امنیت زیست‌محیطی و سیاست‌گذاری امنیت ملی. فصلنامه علمی-پژوهش نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۳، شماره ۴، صص ۱۴۴-۱۲۱.

- محمدیان، م.، و بخشنده، ق. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر نگرش و قصد خرید سبز مصرف کنندگان. فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات مدیریت، دوره ۲۳، شماره ۷۵، صص ۳۹-۶۸.
- ویسی، ه.، مجدالدین، ا.، و رشیدیپور، ل. (۱۳۸۲). نقش تشکلهای غیردولتی در حفاظت محیط زیست. اولین کنفرانس ملی راهکارهای گسترش فرهنگ حفاظت از محیط زیست، مجموعه مقالات کنفرانس راهکارهای گسترش فرهنگ حفاظت از محیط زیست، تهران: فرهنگستان علوم ایران.
- Abdollahi, M., and Farhadi, M. (۲۰۱۰). Legal challenges of the environmental protection agency, *Journal of Environmental Science*, ۷(۴), ۱۴۳ - ۱۸۰.
- Azucena, M., Molina, V., Fernandez, A., and Olaizola, I. (۲۰۱۳). Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: comparison of university students from emerging and advanced countries, *Journal of Cleaner Production*, ۶۱, ۱۳۰-۱۳۸.
- Brown, P., and Khamphoukeo, Kh. (۲۰۱۰). Changes in farmers' knowledge, attitudes and practices after implementation of ecologically-based rodent management in the uplands of Lao PDR". *Journal of Crop Protection*, ۲۹, ۵۷۷-۵۸۲.
- Budak, D., budak, F., Zaimoglu, Z., and Sucu, M. (۲۰۰۵). Behavior and attitude of students towards environmental issues at faculty of agriculture turkey. *Journal of Applied Sciences*. ۵ (۷), ۱۲۲۴-۱۲۲۷.
- Burton, R. (۲۰۱۴). The influence of farmer demographic characteristics on environmental behaviour: A review, *Journal of Environmental Management*, ۱۳۵, ۱۹-۲۶.
- GulGun, B., Onder, Serpil, A., and Ankaya, F. (۲۰۰۸). Responses of university students related to environmental problems: A Case Study of Ege university (Izmir-Turkey). *International journal Environmental application & Science*. ۳ (۴), ۲۳۴-۲۴۶.
- Hawcroft, L., and Milfont, T. (۲۰۱۰). The use (and abuse) of the new environmental paradigm scale over the last ۲۰ years: A meta-analysis". *Journal of Environmental Psychology*, ۳۰, ۱۴۳-۱۵۸.
- Lee, E. (۲۰۰۸). Environmental attitudes and information sources among African American college students. *The Journal of environmental education*, ۴۰(۱), ۲۹-۴۲.
- Michel-G., and Moser, G. (۲۰۰۶). Commitment of farmers to environmental protection: From social pressure to environmental conscience". *Journal of Environmental Psychology*, ۲۶(۳), ۲۲۷-۲۳۵.
- Milfont, T., and Duckitt, J. (۲۰۱۰). The environmental attitudes inventory: A valid and reliable measure to assess the structure of environmental attitudes. *Journal of Environmental Psychology*, ۳۰, ۸۰-۹۴.
- Quimbita, G., and Pavel, M. (۲۰۰۵). Assessing on environmental attitude development model: factors influencing environmental attitude of college student, Available at: [http://www.researchgate.net/publication/۲۲۴۶۲۰۱۸۳_Assessing_an_environmental_attitude_development_model](http://www.researchgate.net/publication/۲۲۴۶۲۰۱۸۳_Assessing_an_environmental_attitude_development_model_Factors_influencing_the_Environmental_attitudes_of_college_students) Factors influencing the Environmental attitudes of college students
- Safari, Z., Naderi, Sh., and Ghasemi, Z. (۲۰۱۴). The role of education in reducing environmental pollution. *Indian journal of Fundamental and Applied Life Sciences ISSN: ۲۲۳۱-۶۳۴۵* (Online) an Open Access, Online International Journal Available at <http://www.cibtech.org/sp.ed/jls/۲۰۱۴/۰۱/jls.htm> ۲۰۱۴ Vol. ۴ (S1) April-June, pp. ۱۱۷۸-۱۱۸۲/Safari et al.
- Schultz, W. (۲۰۰۱). The structure of environmental concern: Concern for self, other people, and the biosphere". *Journal of Environmental Psychology*, ۲۱(۴), ۳۲۷-۳۳۹.
- Shaik goodarzi, M., Alizadeh shabani, A., and Salman mahiny, A. (۲۰۱۲). Environmental impact assessment of korganrud watershed using landscape degradation model. *Journal of Natural environment*, ۶۵(۲), ۲۲۳-۲۳۴.